Demà, el capítol 1
Què passava a l'Institut Francès de Barcelona entre pétainistes i gaullistes?

Cultura

INFORMES DELS CONTRAESPIES FRANCESOS A BARCELONA

Espionatge i contraespionatge a la Barcelona dels anys 40

Entre el març i l'abril del 2019, l'historiador Xavier Juncosa va poder estudiar al Service Historique de la Défense de Vincennes quasi 35.000 documents del contraespionatge francès establert a Barcelona entre el 1943 i el 1945, que acabaven de desclassificar-se. L'estudi final, de més de 800 pàgines, es publicarà aviat, però durant aquest mes d'agost l'ARA avançarà un primer tast de 30 dels temes que van investigar aquells contraespies

XAVIER JUNCOSA
BARCELONA

Què vol dir contraespionatge francès? Quines eren les seves missions? A qui espiaven aquests contraespies francesos? Quan el 8 de novembre del 1942 les forces nord-americanes van ocupar el nord d'Àfrica francès, la lògica de la Segona Guerra Mundial a Europa va donar un tomb important. Hitler, molt contrariat perquè els dos generals francesos més importants del moment, Henri Giraud i François Darlan, es van passar –amb matisos, però van passar– al costat aliat, com a represàlia va ocupar la resta de França –la que teòricament fins llavors era dirigida des de Vichy– i va passar a dominar amb més duresa tot el territori francès. Va ser en aquell moment quan el servei de contraespionatge francès, que fins llavors encara depenia del govern de Vichy, es va passar en bloc als aliats i es va instal·lar a Alger, que va ser a partir d'aquell moment, *de facto*, la capital de la França Lliure del CFLN (Comité Français de Libération Nationale).

El cap del contraespionatge francès, el coronel Paul Paillole, aprofitant aquell impagable cap de pont nord-africà, va decidir situar una antena del contraespionatge a Barcelona, la primera en territori espanyol, amb el codi TR 125. TR volia dir *travaux ruraux* (treballs rurals), que era el nom de la tapadora d'una gran empresa francesa de construcció d'infraestructures públiques: Le Génie Rural. Ja hi havia altres TR en territori francès: per exemple, el TR 112 a Llemotges, el TR 113 a Clarmont d'Alvèrnia, el TR 114 a Lió, el TR 115 a Marsella o el TR 117 a Tolosa de Llenguadoc. A finals del 1943 es va crear el TR 125 bis a Sant Sebastià i a primers del 1944 el TR 200 a Madrid. Quan es va centralitzar l'operativa del contraespionatge francès a Madrid, aquest va passar a dirigir tota la xarxa a Espanya. Llavors, el TR 125 va passar a anomenar-se TR 201, i el TR 125 bis va passar a anomenar-se TR 202.

La missió principal del contraespionatge a Barcelona era obtenir la màxima informació dels col·laboracionistes francesos establerts a Barcelona i dels serveis d'informació de les tres forces de l'Eix: alemanys (Abwehr, SD o Gestapo), italians i japonesos, perquè també hi havia un potent servei d'informació japonès a Espanya, pràcticament desconegut fins ara, dirigit per Kuninosuke Matsuo. Paral·lelament, el contraespionatge francès també va obtenir molta informació sobre el funcionament dels tres principals serveis d'informació espanyols, amb seus a Madrid i Barcelona: la DGS (Dirección General de Seguridad), el SIM (Servicio de Información Militar) i la Falange. Els gairebé 35.000 documents que estan dipositats a Vincennes són el resultat de l'enorme tasca que van dur a terme aquells coratjosos agents francesos sobre les forces de l'Eix a Barcelona, Sant Sebastià o Madrid. Per això eren contraespies: perquè la seva missió era espiar els espies que vivien sota la protecció policial de l'Espanya franquista.

¿Qui donava cobertura i finançament a aquells TR? A banda de l'empresa francesa de construcció d'infraestructures ja esmentada, la Creu Roja Francesa va jugar un paper essencial, tant a Barcelona com mesos després a Madrid. El cap de la Creu Roja Francesa a Espanya era monsenyor André Boyer-Mas, un controvertit clergue i diplomàtic francès que, malgrat que havia donat suport a Franco durant la Guerra Civil i a Pétain en el seu armisticI, a partir del novembre del 1942 es va arrenglerar amb els aliats.

'Secret' o 'très secret'

Paradoxalment, arran de la llei IGI 1300 que s'aplica a França des de l'1 de gener del 2020, la ingent documentació posterior al 1940 que es conserva a Vincennes que porti el segell *secret* o *très secret* torna a estar classificada i requereix d'un procediment molt més llarg, restrictiu i complex per ser consultada. Aquesta regressió en l'àmbit arxivístic francès ha generat una gran polèmica i centenars d'historiadors francesos reclamen al govern de Macron que la revoqui. Jo vaig tenir la immensa fortuna de poder-la estudiar durant el petit període que es va desclassificar. Una documentació que capgira moltes de les nostres certeses i que obre portes fins ara desconegudes per la historiografia catalana.

Agents
Un dels contraespies més destacats va ser el nord-català Hector Ramonatxo

La major part dels agents del contraespionatge francès a Barcelona eren militars. El primer cap del TR 125 va ser Auguste Larquier, però el seu membre més reconegut va ser Hector Ramonatxo, un nord-català nascut a la Tor de Querol el

MOR CONXITA ZENDRERA, EDITORA DE 'TINTÍN'

L'editora Conxita Zendrera, que va publicar per primera vegada els llibres de Tintín en català i castellà a través de l'Editorial Joventut, va morir dijous als 100 anys. Zendrera, que va traduir ella mateixa *Tintín* al castellà, va ser una figura destacada de l'edició de literatura infantil i juvenil durant la postguerra espanyola, responsable també de la publicació de sèries tan populars com *Els Cinc*, d'Enid Blyton, i dels llibres il·lustrats del japonès Mitsumasa Anno.

1893 que, a més d'agent, va ser un dels passadors clandestins de la frontera més audaços. Ramonatxo tenia dos àlies, Ramon i Tonton.

Quan Ramonatxo era a Barcelona treballava a la Creu Roja Francesa, que li feia de cobertura. Però a partir de la tardor del 1944, amb pràcticament tot el territori francès alliberat pels aliats, quan a Barcelona ja s'havia establert el nou consolat francès del govern del general De Gaulle, Ramonatxo va passar a treballar al consolat. Ramonatxo no era militar, era un HC (*honorable correspondant*), és a dir, un agent de gran fidelitat que, a més, no cobrava pels seus serveis.

La importància de la frontera

El TR 125 de Barcelona estava format per 21 membres: Larquier, Ramonatxo, D'Hennin, D'Hoffelize, Debat, Campe, Foret, Gerves, Calderer, Guisset, Poucain, Pellerin, Badaroux, Liffraud, Weil, Fabre, De Gomis, Farenc, Canal, Neyrolles i Ebstein. Tots ells tenien un codi secret (per exemple, MA 226) i un àlies. A la subseu de Tarragona hi havia l'agent Buscail, a Puigcerdà l'agent Bouyat i a Llívia els agents Leblond i Sirvent. La importància de la frontera va ser cabdal al llarg dels anys 1943 i, sobretot, a partir de l'agost del 1944, quan milers de *collabos* francesos fugien dels aliats per por a les represàlies judicials i militars; de tot plegat en parlarem més endavant en un capítol monogràfic d'aquesta sèrie.

Entre aquests agents destinats a Barcelona caldria destacar Ebstein, més conegut pel seu àlies *Sculpteur*. Ebstein i Ramonatxo no tenien bona relació. Quan el TR 125 va ser desmantellat per crear, ja des de Madrid, el nou TR 201 de Barcelona, Ebstein va jugar la carta a favor de Madrid, i Ramonatxo es va veure relegat de funcions, i va passar a treballar al consolat de Barcelona. Hi ha diversos informes a Vincennes sobre l'enfrontament entre Ebstein i Ramonatxo que són per a sucar-hi pa. Ebstein tenia més enemics al TR de Barcelona perquè els seus propis companys dubtaven de la seva fidelitat al servei; un trepa amb bones connexions, vaja.

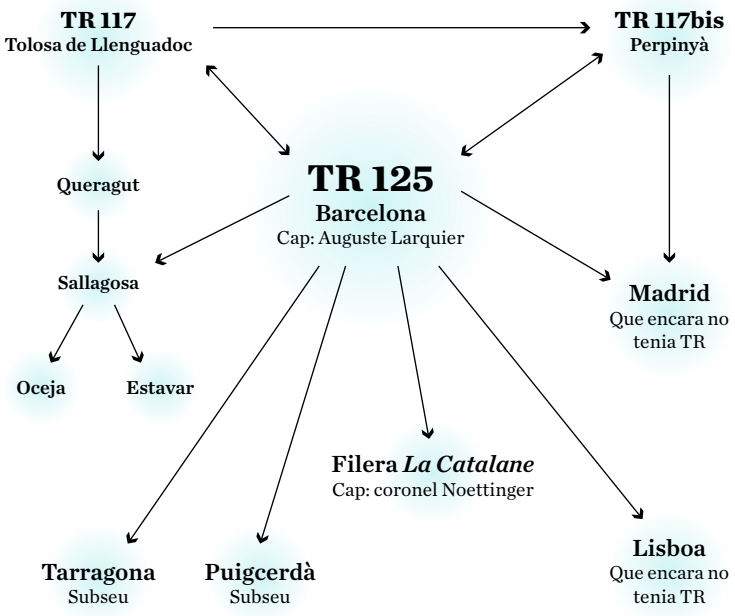
La seu del contraespionatge francès a Barcelona era en una torre ja desapareguda al número 223 del carrer Muntaner, cantonada amb el carrer Madrazo. Se la coneixia amb el nom de Mission Française i la propietària que els hi tenia llogada era Teresa Estany Jimena, la comtessa vídua de Lacambra. ▬

Per saber-ne més: 'Services Spéciaux (1935-1945)', de Paul Paillole (1975)

FUNCIONAMENT DEL TR 125 DE BARCELONA

Com funcionava el TR 125 de Barcelona? Quins agents en formaven part? Qui era el seu cap? On era la seva seu? Quina cobertura tenien?

Aquest és l'organigrama del TR 125 de Barcelona dels anys 1943 i primera meitat de 1944 que es conserva a Vincennes.

Font: Xavier Juncosa / Gràfic: ARA

A la dreta, Franco i Pétain a Vichy el 1942. A l'esquerra, De Gaulle a Londres fent una crida a combatre contra l'exèrcit alemany. GETTY

Qui era el coronel Paul Paillole?

Paul Paillole (1905-2002) és un d'aquells rars personatges de la història que ho tenen tot: habilitat, gran intel·ligència, coratge, sentit d'estat i, en un context de guerra dominat pel temor a un enemic gegantí i criminal com el nazi, un demòcrata sense fissures: un heroi no prou conegut, fins i tot a la França actual.

A més, Paillole va ser l'únic militar francès d'alt rang que va participar en el disseny secret del Desembarcament de Normandia, l'operació Overlord, que va obrir la porta al final de la guerra a França. I, detall gens menor, va ser el mateix general Eisenhower qui va reclamar la seva participació en aquell reduïdíssim grup d'estat major aliat. Aquesta importància de Paillole no va agradar a De Gaulle, que va forçar la seva dimissió el 17 de novembre del 1944 i va posar al capdavant del contraespionatge francès un militar de la seva confiança.